

Д.2632

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
İLƏHİYYAT FAKÜLTƏSİNİN

ELMİ
MƏCMUƏSİ

№ 12 SENTYABR (EYLÜL) 2009

ŞUMER DİLİ VƏ TARİXDƏ ŞUMERLƏR

*Ruhəngiz KƏRİMLİ**

Dünyanın ən qədim mədəniyyətinə sahib olan şumerlər İkiçayarasına-Dacla və Fərat sahillərinə e. a. VII-VI minilliklərdə köç etmişlər. Onların İkiçayarasına haradan gəlməsi haqqında bir neçə fikir və ehtimal olduğuna görə bu məsələ mübahisəli olaraq qalır. Bu ərazinin ən qədim sakinləri bəzə də daşqı məlumat yoxdur. Mixi yazını icad edən şumerlərin adıyla İkiçayarasının adı Sumer və ya Şumer ölkəsi adlanırdı. Son al-Ubeyd (e.ə. IV minillik), Uruk (e.ə. 3000-2800-cu illər), Camdat-Nasr (e.ə. 2800-2600-cu illər) arxeoloji mədəniyyətləri şumerlərin adı ilə bağlıdır.

Şumerlərin mənşəyinə münasibət bu günün özündə də bir mənalı deyil. Bir qrup tədqiqatçılar şumerlərin Aralıq dənizi və Qafqaz irqinə mənsub olduğunu irəli sürmüşlər. Digər bir qrup onların Hind-Avropa mənşəli olduğunu iddia edir. Şumerlərin **Kiçik Asiyadan=Anadoludan**, Şərqi On Qafqazdan, İrandan, o cümlədən Eləmdən, Orta Asiyadan, hətta Hindistandan və Hind-Cindən gəlmələri barədə də mülahizələr səslənir. Lakin bir məsələni də nəzərdən qaçırmamaq olmaz ki, şumer dilində bir çox türk (prototürk) sözləri aşkar olunmuşdur. (1, 81-83).

Qədim yazılı mənbələrdə "Şumer" etnik ad kimi işlədilməmişdir. Mixi yazılarda Cənubi İkiçayarasının əhalisi "Şumer ölkəsinin xalqı" adı altında göstərilirdi. Şumer adını alanlar isə özlərini başqa cür-kar-rir, yəni qarabaşlılar adlandıırırdılar. Çox maraqlıdır ki, Cənubi İkiçayarasında şumerlərə qədar heç bir etnosun adı çəkilmişdir.

Mixi işarələrin şumerlər tərəfindən icad olunmasını fransız alimi J. Oppert 1869-cu ildə aşkara çıxarsa da, şumer mətnləri A. Səys və F. Lenormannın birgə sayı nəticəsində yalnız 1871-73-cü illərdə işıq üzünə çıxdı. İkinci dünya müharibəsindən sonra şumerlərə məxsus bütün yazılı qaynaqlar tədqiq edilərək, ən qədim dövlətin və mədəniyyətin Misirdə deyil,

*ADPU – nun "Ümumi tarix" kafedrasının magistrı

İkiçayarasının cənubunda-məhz Şumerdə yarandığı siibuta yetirilmişdi. (3, 46; 50; 57.)

Şumer mixi kitabələrindəki sozlar daha çox türk dillərinin leksemləri ilə miiqayisa edilmişdir. İlk olaraq alman alimi F. Hommel şumerlərin Markazi Asiyadan gəlməsi və şumer dilinin altay dilləri ilə qohum olması müddəasını müdafiə edərək, bir çox şumer-türk sozlarının qarşılıqlı miiqayisasını vermişdi. Bir neçə sözü çıxmaq şərti ilə, qalan şumer sozlarının oxunuşu ya köhnəlmiş, ya da onların eyni mənşəli olmasını sübut edən fonetik qanunauyğunluq göstərilməmişdi. İndinin özündə şumer dilinin altay dil ailəsinə daxil edilən türk dilləri ilə qohumluq əlaqələrini təsdiqləyən az deyil. Orta Asiya dilçisi A. S. Amonjolov 20-dən artıq şumer sozlarının türk sozlarıyla oxşarlığını fonetik qanunauyğunluqlar əsasında açıb göstərə bilmişdi. O. Süleymenov, A. Məmmədov, İ.M. Miziyyəv və başqaları şumer-türk leksik paralellərini qeyd etmişlər. Türk araşdırıcısı Osman Nedim Tuna isə şumer və türk dillərinin tarixi əlgilərini araşdıraraq bir çox şumer-türk sozlarının qanunauyğun fonetik dəyişmələrini muayyan edə bilmişdir. Tunanın araşdırmaları tarixən şumer və türk (prototürk) dillərinin çox yaxın təmasda olduğunu isbatladı.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz araşdırıcılardan O. Süleymenovun tədqiqatları daha darın və elmi olmaqla bərabər, həm də haqiqəti əks etdirir. Belə ki, O. Süleymenov On Asiyanın olu dilləri üzrə mutaxəssis İ. M. Dyakonovun "Şumer dili" məqaləsindəki şumer dilinin tacrid olunmuş dil hesab edilməsi, bu dilin heç bir dillə qohum olmaması fikrinə qatiyyətlə etiraz edərək bu sahadaki fundamental tədqiqatını ortaya qoyur. O, bildirir ki, İ. M. Dyakonov yüzdən çox şumer sözdən istifadə etsə də, mən şumerdə ən yüksək say rəqəmi olan 60 rəqəminin rəmzi kimi altmış soz götürdüm. Şumerlərdə son haddə adadı bunlar idi-60, 60 x 60, 60 x 60 x 60 və s. Altmışlıq say sistemi də buradan qaynaqlanır: dəqiqə-60 saniyyə, bir saat-60 daqiqə, çevrə-360 darəcə və s. (2, 89.)

O. Süleymenov alman alimi F. Hommelin tədqiqatlarını son darəcə uğurlu hesab edərək yazır ki, şumerlərin türklərlə əlaqəsinin mümkünlüyünü həzm edə bilməyənlər onun cəhdini daha doğrusu, miivaffaquiyyətini qeyri-elmi mübahisədən doğan elmi olmayan naticələrin klassik nümunəsi kimi təqdim edirlər. Deyilirdi ki, Hommel şumer dil niimunələrini müxtəlif türk dillərindən götürülmüş sozlarla miiqayisa edib: əslində isə praformal

tutuşdurulmalıydı. Ham da Hommelin muqayisa etdiyi sozlar az miqdarda olduğundan hesab edirdilər ki, türk sözlərinə təsadüfən da uyğun gala bilər. Bu məsələləri nazara alan O. Siileymentov sözlüyün müxtəlif sahələrinə aid ayrı-ayrı sozlari deyil, leksemaların semantik yuvalarını tutuşdurdu. O, şumer leksikasını qruplar üzrə cəmləşdirib, onları müvafiq türk terminləri qrupları ilə muqayisa etdikdən sonra bu uyğunluqların an çox iki bolmaya - a) Allah va b) İnsan bölmələrinə aidliyini müəyyən etdi. Tutuşdurulan sozların məna-forma oxşarlığı va fərqlilik cəhətdən sistem yaratması inanılmaz nəticəni ortaya qoymuş oldu: bu iki qrupdan olan bir çox şumer sozlari türk sozlarından asılı idi. Ən təəccüblüsü isə alınma şumer sözlərinin türk dillərində indiyədək qalmaqda olan va geniş təsvir edilmiş dialekt xüsusiyyətlərini özündə saxlaması idi. Bu isə şumerlərin hər hansı bir türk toplumu ilə deyil, bir neçə türk tayfası ilə ünsiyyətdə olduğunu aşkarladı. Diqqətqəzan an mühüm məsələ isə türklərlə ünsiyyətin zaman-zaman, yəni daimi olması idi. O. Siileymentov hesab edir ki, sonrakı mədəni təsir qədim təsirin nəticələrini bütöyün aradan götürə bilməmiş, bir növ yeni qat yaradaraq, onu görünməz etmiş, arxa plana sıxışdırılmış, lakin məhv eda bilməmişdi. Çoxqatlılıq qazax dilindəki "Alla"- "Tənqri" terminində özünü göstərir. Türk köçəri Vahid, Ulu Yaradarı, Allahı bu cür adlandıırırdılar. Burada çox maraqlı bir nüans ortaya çıxır: dini terminlər hər bir lügətdə leksikanın an dayanıqlı hissəsi kimi öz sabitliyini qoruyub saxlayır. Maraqlıdır ki, başqa terminlər bu qədər dəyişməz şəkildə öz mahiyyətini va formasını saxlaya bilməmişdir.

Bu məqamları nazara alan O. Süleymentov şumer va türk sozlari arasındakı qeyri-təsadüfi uyğunluqların cədvəlini tərtib edərək, elmdə bu vaxta qədər şumerlər haqqında mövcud olan stereotipləri dağıtmağa nail oldu. O. Siileymentov tədqiqatında Tanrı va insan qruplarının leksikasına üstünlük verməklə yanaşı, başqa leksik qrupların tutuşdurulmasına da diqqət yetirmişdir. (1, 86.)

I. M. Dyakonov, Y. Klima, S. N. Kramer va bu istiqamətli tədqiqatçıların bütün cəhdləri ona yonalıb ki, şumer dili namalum dildir, heç bir qədim va müasir dilə qohumluq əlaqəsi yoxdur. O. Süleymentov əhatəli araşdırma apararaq, yuxarıda qeyd etdiyim alimlərin mülahizələrinin heç bir elmi əsası olmadığını sübuta yetirdi.

yegana tarixi sənəd və arxeoloji yadigar kimi misli barabarı yoxdur. Çünki, "şəndart" mədəniyyətini İrən körfəzi yaxınlığındakı qadim maskanlardan Anadolu dağlarına və Aralıq dənizi sahillərinə yaymış azamatlı ordunun ən ərkan, ən daqıq və ən ətraflı təsviridir. Şəndartdan şumer ordusunun necə təşkil edildiyini aydın gormək olur. Zamanında şumer ordusu qarşısı alınmaz bir qüvvə kimi 2000 ildən sonra belə qadim yahudiləri dəhşətə gətirirdi. Şumer döyüş sırası Makedoniyalı İskəndərin məşhur falanqalarının prototipi olduğundan qonşu xalqlar şumerlərin döyüş texnikası və taktikasını qəbul etməyə nə qədər onlara heç bir müqavimat gostara bilmirdilər. (6,646-650.)

Maraqlıdır ki, şəndartda təsvir olunmuş döyüşçülərin geyimi bu gün özünü Anadolu çobanlarının geyimində biruzə verir. Daha doğrusu, Anadolu çobanları indi da bu cür geyimdə gazirlər.

Şumerlərin yüksək inkişaf etmiş sınıflı cəmiyyəti mövcud olmuşdu. Şumer asatirləri əsasən sınıflı cəmiyyətə xas olan hadisələri tərənnüm etmiş, Allahların ali hakimiyyət uğrunda mübarizələrini, adi həyatı məsələlərə münasibətini şərh etmişdir. Maghur "ümumdünya daşqını" əfsanəsi mihiyyəni dəyişikliklərlə Tovratda və Quranda öz əksini tapmışdı. Nippur külliyyatında cəmləşdirilən doqquz dastandakı bəzi qəhrəmanlar, məsələn I Uruk sülaləsinin hökmdarları Enmerkar, Luqalbanda və Gilqameşin tarixi şəxsiyyət olmasını əminliklə soylaya bilərik. "Enmerkar və Aratta hökmdarı" şumerdə ən uzun mətnli əsər olmaqla barabər, həm da qadim Azərbaycanın ərazisində mövcud olmuş ilk dövlət qurumu ilə əlaqədar məlumat verir. (7, 192; 195; 201.)

Şumerdə şəhərləşmə prosesi urbanizasiya ərken dövrlərdə baş vermişdi. Hökmdar iqamətgahlarının, ticarət məntəqələrinin, su mənbələrinin ətrafında yaranan şəhərlər iqtisadiyyatın və ticarətin inkişafına uyğun olaraq içtimai təşkilatə çevrilmişdir. Uruq, Ur, Kiş, Ered, Larsa, Laqaş, Umma, İsin, Sippar, Şuruppak, Nippur müstəqil şəhər dövləti formasında təzahür etmişdir. Qaynaqların məlumatına gərə dövlət hakimiyyəti ilk olaraq, Ered şəhərində hökmdar hakimiyyəti şəklində e. a. IV minilliyin sonunda meydana gəlmişdi. Şumerdə ərken sülalələr kimi xarakterizə edilən dövr e. a. XXVIII-XXIV əsrləri əhatə edir. Birinci ərkan sülalə dövrü (e. a. XXVIII-XXVII əsrlər) Kiş gəhar dövlətinin siyasi üstünlüyü ilə müşayiət olunsə da, ikinci ərkan sülalə dövrü (e. a. XXVII-XXVI əsrlər) şəhər dövlətlərinin münaqişəsi başlanmışdı. Şumerdə hegemonluq uğrunda mübarizədə qalib

gələn I Ur siiləsinin dövründə Ur şəhəri zəngin ticarət və mədəniyyət mərkəzinə çevrilmişdi. Məşhur "hokmdar sardabaları" məhz burada aşkar olunmuşdu. I Ur sülaləsinin niiməyəndələri müxtəlif ritibalar, o cümlədən "kainatın hokmdan" ritibasını daşıyaraq, bütün Şumerdə ağaliq iddiasında olsalar da erkan sülalələr dövrünün son mərhələsində banisi Umanşe olan Laqaş siiləsi iqtisadi və siyasi çiçəklənmə dövrünə qadam qoymuşdu. Umanşenin varisi Eannatuma sülaləsinin siyasətini davam etdirərək Şumerin bir sıra şəhərlərini Laqaşa tabe edərək, şimalda Mari şəhərinə çatdı. Laqaş hokmdarları işğalçılıq iddiasını təmin etməkdə başlıca rol oynayan ordunu saxlamaq üçün miqqaddas elan edilmiş məbəd əmlakına toxunmaqdan ehtiyat etmirdilər. Kahinlərin siyasi hakimiyyət uğrunda miibarizasi onların nümayəndəsi olan Luqalandarun hakimiyyətə gəlişi ilə sonlandı. 7-9 il hökmranlıq edən Luqalandarun hakimiyyəti çevriliş nəticəsində Uruinimginanın alına keçdi. O Laqaşdakı içtimai və iqtisadi miinasibətləri qaydaya salmaq üçün islahat keçirmiş, bu miinasibətləri hüquqi müstəvidə tanzimləyərək, "tarixdə ilk islahatçı adını almışdır." (5, 118.)

Digər Şumer şəhər dövlətlərinin hokmdarları Laqaşın hakimiyyətini məhv etmək istiqamətində iş apararaq, Umma hokmdan Luqalzaqqezinin (e. a. 2312-2287-ci illər) Laqaşı tutmasına və Uruinimginanı hakimiyyətdən salmasına kömək etdilər. Luqalzaqqesi Uruku paytaxta qevirərək, Ur, Larsa, Nippur, Kiş şəhərlərini tabe etmiş, cənubda "Aşağı dənizə" (Fars korfazi) qədər çatdı və şimalda "gün çıxandan gün batana" olan ərazini işğal etdi. Siyasi hakimiyyətinin ən parlaq çağında Şumer Şimali İkiçayarasında mövcud olan Akkad dövlətinin banisi Sarqon tərəfindən təhlükəyə məruz qaldı. Sarqon Kiş şəhərini tutdu və 50 hokmdarın yardımçı olduğu Luqalzaqqesini məğlub etdi. Bununla da Sarqon Uruk, Ur, Umma və başqa şəhərləri ələ keçirərək, Fars korfazını fəth etdi, kitabədə qalaba şərəfinə qeyd etdiyi kimi "silahını dənizdə yudu". (3, 91.)

Ela bu məqamda çox mühüm bir məsələni nəzərinizə çatdırmaq istərdim. Bu Sarqonun Luqalzaqqesi və 50 hokmdara qalib gəlməsi məsələsidir. Heç cür qəbul etmək olmur ki, Sarqon bircə döyüşlə bu qədər qüdrətli birləşmiş qüvvəni məğlub etsin. Beynimizə yeridilən "50 hokmdar və birləşmiş qoşun" Sarqon ordusunun- Akkad dövlətinin qüdrətini şişirtmək məqsədi daşıyır. Nazara alsaq ki, Sarqonun mənşəyi kifayət qədər dolaşq və qaranlıq bir məsələdir, mənbələrin məlumatına görə o, arzuolunmaz uşaq olmuş, anası onu gizli şəkildə

dünyaya gətirərək qamışdan hörülmüş sabata qoyub, çaya atmışdır. Səbat suçu Akkinin bağında dayanmış, o da uşağı götürüb öz övladı kimi tərbiyə etmiş, ona bağban peşəsini öyrətmişdi. Göründüyü kimi Sarqon mənşə etibarilə aşağı tabaqadan olub, hakimiyyəti zorla ala keçirmişdi. Baxmayaraq ki, "sarqon" Akkad dilində "şarrumkenu"- "həqiqi qanuni hökmdar" mənasını verir. Sarqonun Laqaşı - Şumeri işğal etməsinin ən böyük sababi Şumer aristokratiyasının Şumerdə ağalıq uğrunda mübarizəsinin nəticəsi idi. Sarqon Laqaşa hiicum edərkən Şumerin digər gahar dövlətləri seyirci mövqə tutmuş, yadellilərin vətəni - Şumerin bir hissəsini tutmasına, oradakı dövlət qurumunu mahv etməsinə bir növ yardım göstərmişdilər. Sarqon məğlub olmuş Luqalzaqqesinin qollarına zəncir vurdurub, şəhəri gəzdirdikdən sonra yad irqin əsarətini dadan Şumer zadəganları öz əlləri ilə Sarqona bağışladıkları azadlığın na demək olduğunu anladılar və Sarqona qarşı sui-qəsd təşkil edərək, onu öldürməyə nail olmuş, bu da Şumer gaharlarında üsyanın başlanması üçün qətiləmin rolunu oynamışdır. Sarqondan sonra hakimiyyətə gələn Rimuş atasının qisasını alaraq, ölkəni dar ağacı meşəsinə dondarsa da, atasının taleyini yaşadı. Ondan sonra taxt-taca yiyələn Maniştu kahinlərə arxalanaraq, höyəcanları yatumağa, Elamı tabe etməyə çalışdı, lakin o da qardaşı Rimuş kimi sui-qəsdlə qatla yetirildi. (3, 58; 69; 72; 82; 86-88.)

Kutilərin Şumerdə yüz ilə yaxın hökmranlığı sonuncu padşah Tirikanın olkadan qovulması və üsyanın rahbari Utuhənqalın "dünyanın dörd cinahı hökmdarı" rütbəsini qəbul etməsi, e. a. 2104-2097-ci illərdə taxt-tacda oturməsi ilə nətialandı. Utuhənqal sui-qəsd nəticəsində Ur-Nammunun təşkilatçılığı ilə qatla yetirilərək, aradan götürülmüş, Uruka ensi vəzifəsinə isə Ur-Nammunun oğlu təyin edilmişdi.

Şumer şəhər dövlətlərindən bahs edərkən, Ur-Nammunun banisi olduğu III Ur sülaləsindən danışmaq Şumerin böyük bir tarixini təkzib etmək anlamına gəlir. Qaynaqlara istinad edərək III Ur sülaləsinin Şumerdə sonuncu dövlət olduğunu deyə bilərik. Ur-Nammu "Ur hökmdarı, Şumer və Akkad hökmdarı" rütbəsini qəbul etmişdi. Bütün Şumerdə məbədlərin tikintisini genişləndirərək, azamatlı və bürclü məşhur Ur məbədini - Zikkuratı tikdirmişdi. Yeri gəlmişkən, yalnız Şumerə məxsus olan zikkurat - qülləli məbədlərdən 3,5,7 pillədən ibarətdir. İbadət məqsədilə inşa edilən zikkuratın ən üst hissəsində ibadət etməklə yanaşı, həm də gəy cisimlərini müşahidə etmək üçün istifadə edilmişlər. Bir növ rəsədxana mahiyyəti daşıyan zikkuratlar

hokmdar qüdrətini anlatmaqla barabar, demək olar ki, Şumerin ramzına çevrilmişdi. Təsadüfi deyil ki, bu gün də zikkurat deyanda Şumer, Şumer deyanda zikkurat anılır. Ehtimal olunur ki, burada hokmdar və ali kahinənin şəxsində ali Allah ilə ilahənin "miiqaddas kəbini" kəsilmiş. Zikkuratlar adətən Şumer tanrılarının şərafinə tikilirdi. 250.000 nəfər əhalisi olan Ur gəhəri bitinin olkaya başçılıq edirdi. Doğrudur bitinin Şumer şəhərlərinin öz ayrıca dövləti var idi. Lakin onlar eyni vaxtda ildə bir dəfə əzəmətli döyüş arabalarda Ura gəlir, Şumer allahlarına və Enlilə qurban verir, sazişlər bağlayaraq, öz gəhərlərinə qayıdırıdılar. Ur nainki Şumerin, demək olar ki, bitinin dünyanın paytaxtı idi. Ur hokmdan qeyri=rəsmi olsa da, Şumerin şahlar şahı sayılırdı. Atası Ur-Nammudan sonra taxta sahiblənmiş Şulgi (e. a. 2093-2046-cı illər) siyasəti davam etdirərək, ordunu yenidən qurmuş və Elama yürüş etmişdi. O, Anşan və Varahşe vilayətini tutmuş, Elamı miivaqqatı da olsa, asılı vəziyyətə salmışdı. Daha sonra o, Simurru olkasına, Lullubi tayfalarına qarşı yürüyüşə çıxmış, qərbdə Şimalı Suriyanı ala keçirmiş, şimalda isə Subartu olkasını tutmuşdu. Şulginin daşdığı ritbalardan aydın olur ki, o, təkcə Şumeri deyil, Akkadı da idarə edirdi. (4, 6.)

III Ur sülaləsinin işğalçılıq siyasəti yeritməsinə baxmayaraq, qonşu dövlət və tayfalar İkiçayarasına basqınlar edərək, bu ərazidə məskunlaşmış, əhəlinin etnik tərkibinin dəyişməsinə zəmin yaratmışdılar.

III Ur sülaləsinin sonuncu hokmdan İbbi-Suen (e.ə. 2027-2003-cü illər) Şumer canişinlərinin müstəqillik meyllərinin qarşısını ala bilmədiyindən, dövlətin dağılması üçün əlverişli şərait yarandı. Canigin Iqbi-Erra İkiçayarasının cənubundakı İsin və başqa şəhərləri tutaraq, İbbu=Suenlə hakimiyyət uğrunda miibarizə apararkən, digər canişin Naplanum Larsada amorilərin hakimiyyətini qurmağa nail oldu. Laqag və Umma isə bu vəziyyətdən istifadə edərək, III Ur sülaləsinin hakimiyyətindən imtina etdilər. III Ur sülaləsi üçün əlverişsiz olan belə bir gəraitdə e. a. 2003-cü ildə elamlıların və su tayfalarını birləşmiş qiiwaləri Ur şəhərinə hücum edərək, İbbi-Sueni əsir edib Anşana apardılar. "Urun məhv olması haqda ağılaşma"da şəhər küçələrinin və yollarının meyitlə, torpaq qatlarının isə qanla dolduğu göstərilir. (7,203; 210,212; 299.)

Şumer dövlətlərinin İkiçayarasında hegemonluq uğrunda miibarizəsi e.ə. 2003-cü ildə elam və su tayfalarının Şumeri süquta uğratmasına səbəb oldu. Bununla da neqəminillik Şumer dövləti və dövrü sona yetdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Dövlət və din *jurnalı*, dekabr 2008 s. 81-83, 86.
2. Zenon Kosidovski, "Когда солнца было богам", М, 1968, sah, 89.
3. Y. Yusifov, *Qədim şərq tarixi*, Balu, 1992, sah., 46, 50, 57, 58, 69, 72, 82, 86-88, 91.
4. Ə. Nicat, *Diinya sərkərdələri*, Balu, 1995, sah., 6.
5. Turan *Jurnalı*, Balu, 1991, sah., 118.
6. Ə. Nicat, *Karvan*, Balu, 2000, sah., 646,650.
7. O. Süleymanov, "AZ-YA" Balu, 1993, s. 192, 195, 201, 203, 210, 212,299.

РЕЗЮМЕ

ШУМЕРСКИЙ ЯЗЫК И ШУМЕР В ИСТОРИИ

Расположенные между двух рек или жившие на территории южного двуречья и создавшие преоглифические письма шумеры называли Шумер или же страна Шумеров. После Второй Мировой войны были исследованы все письменные источники относящиеся шумерам и было доказано то, что самое древнее государство и искусство принадлежит не древнему Египету, а Шумерам, Гегемонические (отношения) борьбы Шумеров на территории Двуречья в 2003 году до нашей эры, племена элан и су разгромили государство Шумеров. И после этих в событий Завершилось тысячелетнее управление государство Шумеров.

SUMMARY

South of between the two river was called as Shumer or country of Shumer which it invented the cuneiform. After the second world war whole manuscripts that belong to Shumer, were investigated and proved that the most ancient state and the most ancient civilization were established not only at Egypt, but at the south of between the two river, especially at Shumer.

Struggle of Shumer for hegemony at the between the two river causes that in 2003 year before Christ Shumer was made kneel by Elam's and Su crews. Thus the state of Shumer and its period that covered thousand years ended.